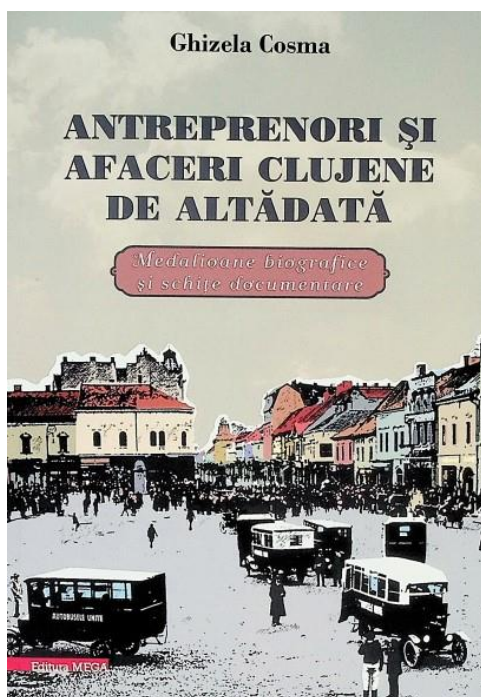

Ghizela Cosma, **ANTREPRENORI ȘI AFACERI CLUJENE DE ALTĂDATĂ. MEDALIOANE BIOGRAFICE ȘI SCHIȚE DOCUMENTARE**, Cluj-Napoca, Mega, 2022, 340 p.

Recenzat de CLAUDIA SEPTIMIA SABĂU
Muzeul de Istorie a Universității Babeș-Bolyai,
Direcția Patrimoniu Cultural Universitar
claudia.sabau@ubbcluj.ro

Cartea semnată de istoricul Ghizela Cosma, o specialistă recunoscută a istoriei femeilor din România și a istoriei locale clujene, continuă demersul de popularizare a istoriei urbei din inima Transilvaniei început cu volumul *Din istoria Clujului la feminin. Crochiuri biografice*, publicat în anul 2019, la editura Casa Cărții de Știință, sub egida Bibliotecii Județene "Octavian Goga" Cluj. De această dată, atenția autoarei se concentrează pe prezentarea istoriei unor afaceri clujene și pe reconstituirea, sub forma medalioanelor biografice și a schițelor documentare, a poveștilor de viață ale unor antreprenori clujeni de succes care au trăit la Cluj între a doua parte a secolului al

XIX-lea și începutul secolului XX. Pe parcursul celor 340 de pagini ale volumului, structurat în opt capitole, informația istorică, bazată cu precădere pe presa timpului, este completată de un consistent aparat critic, o listă a provenienței ilustrațiilor, o bogată bibliografie și un index de nume.

În partea introductivă, autoarea jalonează limitele cercetării și punctează criteriile care au determinat selectarea subiectelor tratate. "Alegerea subiectelor medalioanelor a avut la bază criteriile dimensiunii și notorietății afacerilor, al renumelui brandurilor promovate, al longevității lor și, nu în ultimul rând, prestigiul antreprenorilor aduși în atenție" (pp. 9-10). De asemenea, pentru a facilita înțelegerea micilor afaceri clujene, Ghizela Cosma ne familiarizează cu caracteristicile generale ale evoluției economice specifice perioadei urmărite. Autoarea descrie imaginea orașului Cluj care, la sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea, era în plin proces de dezvoltare și diversificare din punct de vedere al activităților industriale, devenind după Primul Război Mondial, unul dintre cele mai importante centre culturale și economice ale României Mari. "În aceea perioadă, la Cluj existau 87 de întreprinderi industriale particulare, la care se adăugau 6, proprietate a statului sau orașului" (p. 11). Sunt descrise și efectele crizei economice, resimțite puternic și de industria clujeană, cu un punct culminant atins în anul 1930, urmată de perioada de revigorare și dezvoltare care a făcut

ca în anul 1938 la Cluj să existe nu mai puțin de 94 de întreprinderi (societăți pe acțiuni, firme individuale, ș.a.).

Volumul debutează cu capitolul dedicat întemeietorilor brandurilor istorice clujene. Primul antreprenor prezentat este Rajka Péter, fondator la mijlocul secolului al XIX-lea al singurei fabrici de utilaje agricole din Transilvania, considerat "pionier al industriei de mașini din provincie" (p. 26). Urmează datele despre familiile Triska, fabricanți și comercianți de pian; Renner, specializați pe industria pielăriei; Czell, deținători, printre altele, a unei fabrici de bere și Vlad, inițiatorii unei afaceri axate pe comerțul cu produse alimentare. Ultimul antreprenor prezentat în acest capitol este Farkas Simon, al cărui nume este legat de industria ceramică, respectiv de începuturile societății pe acțiuni *Iris*, renumită și în afara frontierelor țării. Autoarea evidențiază faptul că o parte a brandurilor prezentate au supraviețuit până în prezent. De exemplu, afacerea familiei Renner aflată la originea fabricii *Clujeana* de astăzi sau cea a familiei Vlad, care este legată de trecutul *Napolactului*.

Capitolul al doilea reconstituie istoricul și evoluția unor întreprinderi și firme clujene renumite, alături de poveștile de viață fascinante ale unor proprietari și manageri de succes. Aflăm informații despre Fabrica de dulciuri *Melissa*, a cărei înființare s-a bazat pe parteneriatul inedit dintre Pósta Béla, arheolog și intelectual respectat, și Mauthner Sámuel, manager cu experiență în industria dulciurilor. Cunoaștem povestea de viață a lui Hirsch Ödön, personalitate marcantă a comunității evreiești, implicat în afacerile cu produse spirtoase și în domeniul producției de alcool. Facem cunoștință cu Izsó Diamant, industriaș și colecționar de artă, fondatorul, în anul 1920, a primei fabrici de sârme și cuie din Transilvania (Industria Sârmei S.A.) și cu Farkas Mózes, conducător al fabricii Renner, devenită

Dermata în anii '30 ai secolului al XX-lea, un manager cu reale abilități comerciale, suplimentate de ample cunoștințe juridice. În ultima parte a capitolului, Ghizela Cosma oferă cititorilor date și informații despre Fabrica de săpunuri minerale și medicinale *Heinrich*, înființată la finalul secolului al XIX-lea de Heinrich József, renumită atât în România, cât și în străinătate, despre Fabrica de chibrituri din Cluj și personalitatea controversată a suedezului Ivar Kreuger, concesionar prin intermediul *Svenska Tändsticks Aktiebolaget* a acesteia și, în fine, despre afaceri și antreprenori din industria textilă clujeană, de exemplu, despre fabrica *Dibela* sau întreprinderea de ciorapi *Ady*.

Tema următorului capitol îi are în prim plan pe constructorii importanți ai Clujului modern. Primul menționat este Reményik Károly, cel care și-a legat numele, printre altele, de construcția unei părți a clădirii centrale a Universității "Babeș-Bolyai" din prezent, respectiv aripile estică și vestică; de construcția Sinagogii neologe din strada Horea de astăzi; de ridicarea Colegiului Unitarian "János Zsigmond" (vechiul liceu "Brassai") și a clădirii Bibliotecii Centrale Universitare "Lucian Blaga". Următorul antreprenor din sfera construcțiilor portretizat de autoare este Sebestyén Dávid, cel care a avut o ascensiune profesională incredibilă, de la simplu pietrar, la șef de echipă, deținător de carieră de piatră și până la întreprinzător în construcții. A participat la ridicarea Palatelor Statusului Romano-Catolic, a Școlii Superioare de Fete, azi sediul Facultății de Chimie din cadrul Universității "Babeș-Bolyai", dar și a corpului central al clădirii Universității menționate. Pe lângă construirea de clădiri, astăzi emblematice în municipiul Cluj-Napoca, Sebestyén a avut și alte afaceri (de exemplu, Fabrica de gips din Turda), a participat la înființarea de publicații și a condus, după Primul Război Mondial, Institutul Comercial de Credit. Ultimul medalion din capitol îi este dedicat lui Leo Bohățiel, după 1920, arhitect al

Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului și specialist în cadrul Serviciului tehnic al Primăriei Clujului. A participat, în anul 1931, la ridicarea Palatului Camerei de Comerț și Industrie, dar și la ridicarea Catedralei Ortodoxe din Cluj.

Capitolul patru ne invită la o călătorie în lumea industriei ospitalității clujene, care conform opiniei autoarei, se conturează tot mai bine la Cluj de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Sunt prezentate poveștile unor antreprenori (de exemplu Nagy Gábor) și afacerile lor în acest domeniu ofertant: hoteluri (*Biasini, Central, New York*) care au avut proprietari și directori celebri, restaurante (*Restaurantul Gării, America, Cetatea Bufniței*), cafenele (*Kikaker Boldizsár, Palace, Metropol*) și cofetării (*Layda și Boncescu*). Informațiile despre aceste afaceri ne oferă indicii valoroase și despre tipul de clientelă care le frecventa, prioritar clasa de mijloc, despre viața cotidiană și cultura de consum a acesteia.

Comercianții și afacerile lor clujene sunt subiectul celui de-al cincilea capitol. Sunt prezentate medalioane biografice și date despre afacerile lui Bergner Mór, comerciant de piei; Dick Iacob, comerciant de textile; Eugen Szabó, proprietarul unuia dintre “cele mai cunoscute magazine de textile și mode” (p. 164) din oraș; Victor Elian, producător și comerciant de vinuri și băuturi; Emil Blaga, comerciant de automobile, mașini și transportor public; Nicolae Perry-Poruțiu, om de afaceri, comerciant de mașini și reprezentat al firmei Ford la Cluj; Gutfried Adolf, celebru mai ales datorită magazinului său universal *La Barza-Gólya*; Valer Pascu, proprietar de magazine alimentare și comerciant de produse de lux. În ultima parte a capitolului este punctat momentul deschiderii magazinului *Sora*, “o inițiativă revoluționară în comerțul clujean” (p. 186), deoarece introducea tipul de magazin mare, frecvent întâlnit în alte orașe europene, care grupa în același spațiu toate produsele necesare traiului cotidian.

Capitolul șase este rezervat bancherilor și băncilor clujene, Clujul fiind, conform opiniei autoarei, un oraș în care antreprenoriatul a proliferat în perioada supusă atenției. Este evidențiată activitatea câtorva personalități care au activat în acest domeniu, bancheri renumiți care au contribuit la creșterea prestigiului vieții bancare clujene: Amos Frâncu, om politic și director al Băncii *Economul*, Bocsány László, director general al Casei de Păstrare și Banca de Credit S.A. din Cluj, Ionel Comșa, director al Băncii Centrale pentru Industrie și Comerț din Cluj, Hargitay Bertalan, care a activat la Banca Ardeleană și Casa de economii și Victor Iliescu, care a deschis prima casă de amanet la Cluj, după Primul Război Mondial, dar care a activat și în domeniul bancar (Banca Iliescu).

În penultimul capitol, atenția autoarei se focusează pe antreprenoriatul în sănătate, respectiv pe activitatea farmaciilor, drogheriilor și sanatoriilor, descriind amănunțit destinul fondatorilor afacerilor, dar și evoluția în timp a acestor inițiative. Sunt consemnate date despre familia Hintz, proprietara celei mai vechi farmacii din Cluj, despre farmacia lui Széki Miklós, numită inițial *Hunyadi Mátyás*, despre Teodor Goina, în calitate de proprietar al farmaciei *Fortuna*, despre Rózsa Mór și drogheria *Royal*, despre activitatea medicului Adalbert Cosmuța în calitate de organizator de spitale și proprietar de sanatoriu la Cluj, despre medicul Mátyás Mátyás, proprietar al Sanatoriului *Parc* din Cluj, despre Steiner Pál și Sanatoriul *Charité* și nu în ultimul rând, despre destinul dramatic al medicului Lengyel Miklós, și el proprietar de sanatoriu la Cluj.

Ultimul capitol, cel mai extins ca număr de pagini, punctează afaceri din domeniul cultural, “cu caracter comercial și de furnizare de servicii și produse culturale” (p. 18), cu deosebire tipografii și librării clujene (afacerea familiei Stein, afacerea familiei Barițiu, care au întemeiat prima tipografie românească la Cluj, în anul 1904, tipografia și

papetăria Bernát, activitatea librarului Alexandru Anca, Institutul de Literatură și Tipografie *Minerva*, editura și librăriile Remus Cioflec, ș.a.). Tot în acest capitol este descrisă și activitatea atelierelor fotografice, Clujul fiind recunoscut ca unul dintre cele mai importante centre fotografice din Transilvania. Este descrisă pe larg personalitatea lui Veress Ferenc, proprietarul primului atelier fotografic din Cluj și Transilvania și activitatea de pionierat în domeniul fotografiei de reportaj prestată de frații Dunky. Tot în acest capitol sunt consemnate informații esențiale despre activitatea atelierului FotoFilm și personalitatea întemeietorului acestuia, Fekete László. Un subcapitol distinct îi este rezervat și lui Eugen Bordan, fiind descrise inițiativele sale în domeniul fotografiei. Volumul se încheie cu medalioanele dedicate producătorilor de film și cinematografele clujene, numele cel mai cunoscut în domeniul producției de film fiind Janovics Jenő. Alături de acesta este prezentat Udvari András, proprietarul primului cinematograful permanent din Cluj. De asemenea, autoarea realizează un istoric detaliat a evoluției

cinematografele clujene în perioada interbelică (*Apollo, Urania, Select, Carmen, Edison*, ș.a.).

În concluzie, folosind un limbaj accesibil și prietenos, cartea Ghizelei Cosma reușește, cu succes, să se apropie de cititorii specialiști și nespecialiști și să îi familiarizeze cu viața, activitatea și mentalitatea antreprenorilor care au făcut istorie la Cluj începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până la mijlocul secolului al XX-lea, într-o perioadă de dezvoltare spectaculoasă a orașului pe toate palierele: industrial, comercial, financiar, arhitectural urbanistic, al industriei ospitalității, serviciilor medicale, cultural, ș.a. Ineditul cercetării provine din îmbinarea fericită a istoriilor afacerilor clujene prezentate în volum cu poveștile de viață ale fondatorilor lor, autoarea reușind astfel să portretizeze tipare ale profilului antreprenorului clujean al acelor vremuri. Din acest motiv, dar și din multe altele pe care le veți descoperi citind cartea, volumul prezentat în rândurile de față reprezintă o lectură obligatorie pentru toți cei care vor să cunoască și să înțeleagă istoria Clujului și mentalitatea locuitorilor săi.